

кандидат педагогічних наук
(Херсонський державний університет)
Scherbyna85.85@gmail.com
ORCID: 0000-0002-8594-7388

Актуальність використання казок В.Сухомлинського при підготовці сучасної дитини до школи

У статті на основі педагогічної спадщини В.Сухомлинського досліджено родинновиховний концепт підготовки дитини до школи.

Розкрито роль казки у становленні особистості дитини, проаналізовано значення батька та матері у процесі соціалізації дошкільнят

Вивчено основні засоби виховного впливу на дитину у дошкільному віці.

Ключові слова: *родинновиховний концепт, сімейне виховання, дошкільний вік, батьки, родинне життя.*

Виховання дітей у сім'ї є однією з найважливіших проблем виховної діяльності вже протягом багатьох років. Орієнтація на педагогічні цінності сім'ї значною мірою визначає сьгодні державну політику України в галузі освіти і виховання дітей та молоді. У програмних документах про школу, наукових концепціях сімейного виховання чітко прослідковуюється лінія на визнання зростаючої ролі сім'ї у формуванні особистості. Те, що у дитячі роки людина здобуває у сім'ї, вона зберігає потягом усього наступного життя. Важливість сім'ї як інституту виховання обумовлена тим, що в ній дитина перебуває протягом значної частини свого життя і по тривалості свого впливу на особистість жоден з інститутів виховання не може зрівнятися з сім'єю. У ній формуються основні риси особистості дитини, і при вступі до школи вона вже свідомо впливу сімейного виховання. «На любові до дітей тримається світ». В усі епохи кращі педагоги саме цю думку вважали головною в справі виховання. Василь Олександрович Сухомлинський був з їхнього числа. «Що саме головне було в моєму житті? Без роздумів відповідаю: любов до дітей», – так писав він у головній книзі свого життя «Серце віддаю дітям» [8, с.115].

На сьогоднішній день досить велика кількість учнів є невстигаючими у навчанні, і річ не в складних програмах викладання навчального матеріалу, чи занадто вимогливих вчителів, а в тому, що діти психологічно мало підготовлені до навчання в школі. У першу чергу, проблема криється в слабкій мотивації, нерозумінні своєї нової, внутрішньої позиції школяра. Саме тому необхідно звернути увагу на розвиток мотиваційної готовності ще в дошкільних закладах.

Адже, доведено, що в дітей, які не готові до систематичного навчання, важче і довше проходить період адаптації, в них частіше проявляються різноманітні труднощі в навчанні. Бо, дошкільний період є сенситивним для формування багатьох здібностей і якостей дитини.

Перехід дитини з дитячого садка у школу є важливим етапом її життя, в яке входить навчання – діяльність обов'язкова, відповідальна, що потребує систематичної організованої праці. Вона ставить перед нею завдання послідовного, цілеспрямованого засвоєння знань, узагальнених і систематизованих в основах наук, що передбачає зовсім іншу, ніж у дошкільному дитинстві, структуру її пізнавальної діяльності.

Мета даної публікації – на основі педагогічної спадщини В.Сухомлинського дослідити особливості підготовки дитини до школи, простежити роль казки у цьому процесі, з'ясувати її актуальність у сучасному світі.

Проблема підготовки до школи є досить складною і багатоаспектною. Так вважають багато психологів – науковців серед яких Л. Божович, С. Ладовір та інші [1, с.201].

Готовність дитини охоплює всі сфери життя та діяльності майбутнього першокласника. Тому проблема психологічної підготовки є однією з важливих у формуванні розвиненої особистості. За визначенням Т. Дуткевич психологічна готовність – це один з найважливіших підсумків психічного розвитку дитини в період дошкільного дитинства [4, 276]. О. Запорожець, Д.Ельконін, Л. Виготський, І.Дубровіна, виділяють інтелектуальну й особистісну готовність дитини до навчання в школі. Останнє вимагає наявності свідомого рівня розвитку соціальних мотивів поведінки й морально-вольових якостей особистості.

Під мотиваційною готовністю розуміють бажання вчитися, ставлення до школи і навчання як до серйозної діяльності [5, 429-430]. Дитина приходить у школу з певною мотивацією. Розвиток мотивації шкільного навчання передбачає формування уявлень дошкільника про те, яким буде навчання в школі, знань про те, яким буде його завтрашній день і підготовку дитини до нього як до радісної події.

Нове ставлення дитини до навколишнього середовища, що виникає при надходженні в школу, Л. Божович назвала «внутрішньою позицією школяра», вважаючи цей новотвір критерієм готовності до навчання в школі [3, с. 49]. Це психологічне новоутворення виникає в кінці дошкільного віку і є сплавом двох проблем – пізнавальної і потреби в спілкуванні з дорослими на новому рівні. Саме їх поєднання дозволить дитині свідомо сформувати свої наміри і цілі.

Особливу роль у психічному становленні особистості відіграє казка. Казки аж ніяк не можна розглядати тільки як цікаве проведення часу, як приємне, доступне дитині заняття. За допомогою казок можна виховувати дитину, допомагати здолати негативні сторони.

Казка – це не лише розвага (хоча тільки за одне це її можна було б цінувати і любити). Спільне читання казки допомагає зрозуміти особливості її сприйняття, повертає нас до поетичного бачення світу. Казка зберігає в собі споконвічно народну мову, цінності наших предків. Краще за казку ніхто і ніщо не вміє розвивати фантазію дитини і її здібності діяти в уяві з предметами і подіями.

Процес сприйняття казки – це подвійна робота уяви. Слухач переймає на себе роль вподобаного йому персонажа і в цій ролі здійснює дії в уявних обставинах, заданих казкою. І дії ці теж уявні. Тому казка з подвоєною силою (в порівнянні з грою) навантажує уяву, розвиває і тренує її.

Казка формує естетичне відношення до дійсності. Вона вимагає вдумливого, неквапливого читання, вона завжди складніша, ніж здається на перший погляд, і тому допомога батьків, вихователів потрібна дітям. Переказ, акцентування враження дітей на значних епізодах, описах, репліках будить фантазію дитини і робить світ казки багатограним і близьким. Робота з казкою вчить дітей мислити більше зв'язно, логічно, зміцнює їх пам'ять, дає уявлення про нові для них предмети і явища. Казкові колізії легко сприймаються дітьми і по-справжньому впливають на них. Це школа моральності, яка вчить розрізняти хороше і погане, виховує віру в добрі вчинки, формує оптимістичний погляд на можливість людини і її долю.

Незважаючи на безпечну "стратегічну" спільність, казки, звичайно ж, зберігають національну індивідуальність, та і у середині національного фольклору кожна достовірно народна казка по-своєму неповторювана. Працюючи з казкою, необхідно вказувати на її особливості, разом з дітьми

добиратися до її сокровенного морального сенсу, широко використовувати казку як джерело естетичного виховання дітей і їх насолоди мистецтвом.

Знайомство з науковою спадщиною вітчизняних і зарубіжних педагогів сприяє розширенню області психологічних і педагогічних знань, допомагає визначитися з відповідями на непрості питання, які неминуче виникають при здійсненні виховного впливу.

Багато сучасних батьків докладають значних зусиль для всебічного розвитку свого малюка. Деякі діти, вже у віці 5 - 6 років або навіть раніше, починають вивчати іноземну мову, відвідувати театральні гуртки, спортивні секції, і т.д. Якщо навантаження посилені для дитини, якщо вона отримує задоволення від того, чим займається, то поганого тут нічого немає. Однак, захопившись бажаним результатом бачити свою дитину не просто розвиненою і здатною до будь-чого, а обов'язково талановитою і в багатьох сферах діяльності: гордістю школи, переможцем (призером) всіляких конкурсів і змагань, – батьки не беруть до уваги один з найважливіших аспектів виховання – духовний розвиток дитини. Щоденні, вкрай важливі для гармонійного розвитку дитини, дитячо-батьківські відносини не можуть вміститися в рамки питань: «що сказав вихователь?», «Ти спав (їв, гуляв ...) в садку?». Дитині потрібна справжня участь і щира увага батьків, що охоплює набагато більшу сферу її інтересів [8, с.207].

Теплі відносини між дитиною і рідними їй людьми, обізнаність дорослих про те, що відбувається в її душі – все це запорука того, що поведінка дитини буде передбачуваною, бажаною.

Цілеспрямований вплив дорослого відбувається в процесі спільної з малюком діяльності. Це можуть бути ігри, прогулянки, перегляд телепередач, бесіди про навколишній світ. Для батьків, які мають дітей дошкільного та молодшого шкільного віку, величезний потенціал таїть в собі дитяча казка. В. Сухомлинський, видатний педагог другої половини минулого століття, відводив казці особливе місце в процесі формування і активізації дитячого мислення, всебічного розвитку дитини. «Багаторічний досвід переконує, що естетичні, моральні та інтелектуальні почуття, що народжуються в душі дитини під враженням казкових образів, активізують потік думки, який пробуджує до активної діяльності мозок, зв'язує повнокровними нитками живі острівці мислення», – відзначав він [1, 153].

Спочатку дитина прислухається до нових інтонацій в рідному голосі, вловлює знайомі слова, що складаються в захоплюючу історію. Інтерес до казки переростає в щось більше, в потребу. Потреба заново пережити позитивні почуття від спілкування з рідною людиною, від хвилювання за долю героїв казки, від радості очікування торжества справедливості... Кожне прослуховування казки призводить до переживання самих різних емоцій, необхідних для загального розвитку малюка, відкриває щось нове в знайомій історії.

Підростаючи, діти (під керівництвом і за допомогою дорослих) пізнають багатогранність казки. Казку або її героїв можна уявити по-новому, намалювати, зліпити, скласти самим, зобразити в постановці. Казка розвиває творчий потенціал, виховує, долучає до історії, культурної спадщини народу. Улюблену історію дитина може слухати або переказувати неодноразово, переживаючи заново почуття інтересу, подиву, страху, хвилювання. Якщо дорослий може допомогти дитині усвідомити пережиті емоції, задати питання, що сприяють роздумів на теми добра і зла, правди і брехні, сили і слабкості, то час, витрачений на прочитання і обговорення казки, набуває статусу найважливішого в формуванні особистості, закладає фундамент її основних життєвих принципів, час, приділений прочитанню і обговоренню казки, набуває статусу найважливішого в формуванні особистості, закладає фундамент її основних життєвих принципів, громадянської позиції.

Як правильно вибрати казку і далі спільно з дитиною «працювати» з нею? Досягнення бажаного результату можливо при дотриманні наступних рекомендацій, що надає С.Буцкіна:

1. Вибір казки. Вирішуючи, яку казку запропонувати увазі дитини, необхідно враховувати, що в сучасних реаліях знайомі всім з дитинства казки можуть зазнавати кардинальні зміни, як в сюжеті, так і в словнику. Вибираючи книжку з казками бажано звернути увагу на видання в цілому, наявність, якість і сюжет картинок. Бажано, щоб вони були яскравими, великими, зрозумілими для дитини. Чим молодша дитина, тим менше малюнок повинен бути «навантажений» зайвими деталями. Дорослому необхідно попередньо прочитати казку і відповісти на наступні питання: «які почуття викликає прочитана історія?», «Чи достатньо чітко прописані характерні риси позитивних і негативних героїв», а головне, «яка мораль історії, чому вона вчить?» Дитину слід попередити, підготувати до прослуховування нової історії: «У нас сьогодні нова казка! Дуже цікава! Упевнений, що тобі сподобається». Якщо дитина почала задавати питання, відповіді повинні повними, але зберігати інтригу сюжету. Можна розповісти про автора казки, про її героїв...

2. Вибір часу читання. Часу, відведеного на казку має бути досить для неспішного прочитання, перегляду картинок, подальшого обговорення, відповідей на питання і т.п.

3. Обговорення та обмін думками. Про що була казка? Сподобалася вона дитині? Що саме сподобалося, а що – ні? Чому? Відповіді на ці питання дадуть дорослому уявлення про те, які почуття переживає дитина, що її зацікавило, схвилювало найбільше [2, с.50].

В. Сухомлинський надавав великого значення естетиці оточення, щоб дитині хотілося не тільки слухати і спостерігати, а й самій бути активним учасником того, що відбувається. У Павлівській школі була організована Кімната казки, обладнана силами вчителів та учнів. У ній вмістилися і будиночок Баби-Яги, і казкові персонажі, і зимовий ліс із заметами. Перше знайомство з казкою було яскравою подією для дітей: до нього готувалися заздалегідь: створювали обстановку, в якій буде відбуватися дія, майстрували казкових героїв. Займалися в Кімнаті казки нечасто: один раз на тиждень або рідше, щоб «естетична потреба ніколи не задовольнялося до пересичення» [9, с.210].

При бажанні, навіть в невеликій кімнаті, можна організувати «Куточок казки» або «Музей казки» спільними з дитиною зусиллями. Час, який дитина проведе з батьками, створюючи декорації або героїв, втілюючи свої образи в матеріальні об'єкти, запам'ятається в її пам'яті як один з найщасливіших. Саме такі, поки ще не зовсім усвідомлені дитиною відчуття, трансформуються, у міру її дорослішання, в почуття впевненості, захищеності, самодостатності. Вихованці Павлівської школи були не тільки слухачами. Під керівництвом вчителів вони самі ставали авторами: складали казки, короткі історії, поеми - мініатюри. Наприклад, «Сонечко грає в крапельках роси; в дуплі прокинулася оса; вилізла, чистить золоті ганку». «Випурхнула пташка з гнізда, захиталася гілочка, затремтіла; впали в ставок крапельки роси». «Щось задзвеніло на лузі, покотилося відлуння берегами» [2, 56]. Хвалькувата троянда. Зацвіла червона троянда. Хвалиться червона троянда: «Я краще сонця». А сонечко і сховалося за небокрай. Настала ніч. Роза посіріла. Без сонечка все сіре. (Олена М., I клас). Лісові дзвіночки. Зацвіли квіти – лісові дзвіночки. В кожній квіточці маленький молоточок. Як тільки повіє вітерець, молоточок торкається до пелюсток і дзвенить. Пливе дзвін по лісі. (Валя Щ., I клас) [там же, 65]. Твір подібних мініатюр цілком під силу батькам і дітям. Навколишня краса природи сприяє прояву творчих задатків. Перебуваючи в лісі, в парку, на березі озера можна запропонувати малюкові описати, що він бачить навколо, які природні явища спостерігає. Навіть якщо розповідь дитини не вразить оригінальністю і красою викладу, необхідно продовжувати роботу в даному напрямку. Розвиток особистості відбувається поступово, в процесі накопичення та освоєння не тільки

знань, а й власного досвіду. Такі якості, як: спостережливість, вміння узагальнювати, аналізувати і інші починають формуватися спочатку в практичній діяльності дитини. Організовує і керує нею дорослий (батько або педагог), відповідальний за виховання дитини.

Якщо немає можливості побувати на природі, то можна організувати подібні заняття і вдома. У В. Сухомлинського були такі прийоми стимулювання дитячої думки. Поруч з фігуркою чаплі вчитель ставив фігурку кошеня, жабу розмістив біля маленького човна з веслом, – і ось вже готові головні персонажі, і поступово, речення за реченням, народжується сюжет нової казки. Можна запропонувати варіант вибору героїв сюжету за принципом гри в лотерею або фанти. На листочках паперу пишуться назви тварин, птахів, комах, рослин – майбутніх дійових осіб казки. Потім листочки складаються, перемішуються і поміщаються в «чарівну» коробочку або мішечок. Коли ви готові розпочати спільну з дитиною авторську діяльність по створенню казкових історій, можна познайомити її з коробочкою, в якій поки «сплять» або «ховаються» майбутні герої. Нехай малюк сам дістане дві або три записки, вибере головних героїв, назве їх, наділить рисами характеру, стаючи повноправним учасником творчого процесу. Управління дорослого полягає в тому, щоб за допомогою навідних запитань допомогти розвинути сюжетну лінію. Може трапитися так, що знадобиться більше інформації про те, де живе, як зимує, чим харчується прототип казкового героя в природі. І це з'явиться приводом для відвідування бібліотеки, музею, зоопарку. Казка є воістину універсальний засіб для виховання необхідних якостей особистості, але перш за все, для освоєння рідної мови, який, на думку В.Сухомлинського, є віконцем пізнання життя, світу. Застарілі слова і назви нехай і не використовуються в сучасній мові, але розширюють уявлення дітей про історію народу і його культуру. Спільна діяльність дорослих і дитини надає ефективний виховний вплив.

У сучасному світі спостерігається тенденція, коли батьки все менше часу приділяють увагу своїм дітям, піклуючись або про накопичення сімейного бюджету, або про себе. Діти самі себе розважаючись, користуючись різноманітними гаджетами чи телевізором. Все частіше можна почути від батьків: «Отстань, иди смотри телевизор, поиграй в планшет». Ні про які казки не йдеться. Водночас, діти, в силу свого природного зацікавлення чи фантазування самі моделюють собі казки. Щоправда, герої у них уже не жаба чи півень, а Міньйони, Кай, Ллойд, Грамадон, Раф, Мікі, Лео, Доні, Капітан Америка, Людина Павук тощо. Всі ці герої живуть у фантазії дитини, вони розмовляють. Діти моделюють різні ситуації, в які потрапляють їх герої, вигадують сюжети, тощо.

Батькам, якщо вони зацікавлені у розвитку своєї дитини, у даному випадку варто не відхрещуватися, а допомогти малюку. Наприклад, змоделювати необхідну ситуацію в форматі казки, зіграти в неї за допомогою ляльок, взяти на себе виконання ролі антигероя – того ж Шредера, нестриманого і примхливого, а дитині запропонувати позитивного героя. Малюк із задоволенням візьме на себе роль дорослого. Запорукою становлення впевненою самодостатньою особистості є повага, любов, розуміння з боку дорослих того, що в даний момент, більш за все необхідно дитині. Щира зацікавленість у долі малюка підкаже педагогам і батькам вірний напрям взаємодії з ним, вбереже від помилок, а процес виховання в цьому випадку принесе більше задоволення і радості, ніж переживань і тяжких роздумів.

Таким чином, роль казки, у тому числі й авторської, у психологічному становленні і розвиткові сучасної дитини є беззаперечною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

- 1.Божович, Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте / Л.И. Божович / Психология личности: [хрестоматія]. – Самара, 2000. – 464 с.
- 2.Буцкіна, С. Проблема формування мотиваційної готовності дітей до навчання в школі / С. Буцкіна // Рідна школа. – 2001. – N 10. – С. 49-51.
- 3.Волошина, В.Готуємо дитину до навчання в школі / В.Волошина // Рідна школа. – 2003. – №6. – С.49-53.
- 4.Дуткевич,Т.В. Дошкільна психологія. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 392 с.
- 5.Поніманська, Т.І.Дошкільна педагогіка:[навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів]. – К.: Академвидав», 2006. – 456 с.
6. Сухомлинський В.О. Родина в серці. / В.О. Сухомлинський. – М. : Молодая гвардия, 1978. – 175 с.
7. Сухомлинський В.О. Методика виховання колективу / В.О. Сухомлинський. / Вибрані твори: в 5-ти т. – К. : Рад.школа, 1976 – . – Т.1. – 1976. – 656 с.
8. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям / В.О. Сухомлинський. / Вибрані твори: в 5-ти т. – К. : Рад.школа, 1976 – . – Т.3. – 1976. – С .9-279.
9. Сухомлинський В.О. На нашій совісті – людина / В.О. Сухомлинський. / Вибрані твори: в 5-ти т. – К. : Рад.школа, 1976 – . – Т.5. – 1976. – С.203-217.
10. Сухомлинський В.О. Моральні цінності сім'ї / В.О. Сухомлинський. / Вибрані твори: в 5-ти т. – К. : Рад.школа, 1976 – . – Т.5. – 1976. – С.436-440.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

- 1.Bozovic, L.I. Lichnost i ee formirovanie v detskom vozraste Lichnost i ee formirovanie v detskom vozraste (Personality and its formation in childhood) / L.I. Bozhovich / Psychology of personality: [hrestomatiya]. - Samara, 2000. - 464 p.
- 2.Butskina, S. Problema formuvannya motivatslynoYi gotovnostl dltey do navchannya v shkoll (The problem of formulating motivational precepts before schooling in schools) / S. Butskina // Ridna shkola. - 2001. - N 10. - P. 49-51.
- 3.Voloshina, V. GotuEmo ditinu do navchannya v shkoli (Prepare a child to study at school) / V.Voloshina // Native school. - 2003. - №6. - p. 49-53.
- 4.Dutkevich, T.V. Doshkllna psihologliya (Preschool psychology). - K .: Center for Educational Literature, 2009. - 392 p.
- 5.Ponimanskaya, T.I. Doshkllna pedagoglka:[navchalniy poslbnik dlya studentlv vischih navchalnih zakladlv (Deschool Pedagogy: [a manual for students of higher educational establishments]). - K .: Akademvidav ", 2006 - 456 pp.
6. Sukhomlinsky V.O. Rodina v serdtse. (Family in the heart.) / VO Sukhomlinsky - M.: Young Guards, 1978. - 175 p.

7. Sukhomlinsky V.O. Metodika viovannya kolektivu (Methodology of education of the collective) / VO Sukhomlinsky / Selected works: in 5 t. - K.: Soviet school, 1976 -. –

T.1. - 1976 - 656 pp.

8. Sukhomlinsky V.O. Sertse vlddayu dityam (I give my heart to children) / VO Sukhomlinsky / Selected works: in 5 t. - K.: Soviet school, 1976 -. –

T.3. - 1976. - p. 9-279.

9. Sukhomlinsky V.O. Moralni tsinnosti slm'Yi (On our conscience – man) / VO Sukhomlinsky / Selected works: in 5 t. - K.: Soviet school, 1976 -. –

Scherbyna V.Y. Actuality of the use of tales V. Sukhomlynsky during the preparation of a modern child to school

In the article, based on the pedagogical heritage of V. Sukhomlynsky, the family has been explored the primary concept of preparing the child for school, the role of the fairy tale in the development of the child's personality is revealed, the significance of father and mother in the process of socialization of preschool children is analyzed, the basic means of educational influence on the child in the preschool age have been studied. It is revealed the importance of the family as an institution of upbringing, which is that in it the child is in a significant part of his life and in the duration of his influence on the personality, none of the institutes of education can not be compared with the family. It forms the main features of the child's personality, and when entering the school, she is already aware of the influence of family education.

Key words: family conceptual concept, family upbringing, preschool age, parents, family life.

Щербина В.Ю. Актуальность использования сказок В.Сухомлинского при подготовке современного ребенка к школе

В статье на основе педагогического наследия Сухомлинского исследованы семейновоспитательный концепт подготовки ребенка к школе, раскрыта роль сказки в становлении личности ребенка, проанализировано значение отца и матери в процессе социализации дошкольника, изучены основные средства воспитательного воздействия на ребенка в дошкольном возрасте.

Ключевые слова: семейновоспитательный концепт, семейное воспитание, дошкольный возраст, родители, семейная жизнь.